

SHAKESPEARE ÎN CONTEXTUL REALITĂȚILOR ACTUALE

SHAKESPEARE IN THE CONTEXT OF CURRENT REALITIES

Elena TARAGAN, drd., asist. univ.,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0009-0005-9264-3103
elenataragan.hasdeu@gmail.com

Elena TARAGAN, PhD student, University Assistant,
State University of Moldova

CZU: 821.111.09

DOI: 10.46727/c.v3.21-22-03-2024.p352-355

Abstract. The article offers an analysis of the Shakespearean tragedy "Macbeth", highlighting aspects such as the illegitimate rise to power, under what conditions the decision to establish tyranny is made, the accomplices in this process, but, above all, the subsequent course of the character, once he entered the world of darkness. It is intended to highlight the moral abyss in which the man finds himself who, by his own will, has embraced evil. This issue of evil is topical, as no major changes have occurred over time in the moral structure of the individual. The tyrant loses his connection to God, plunges into a blind struggle to reclaim a lost paradise. Tangentially, the article analyzes the chronicles of "Richard III" and "Henry VIII" - these historical figures being models of individuals who fail to bring peace and prosperity to their country, through an intrinsic selfishness of the human being. Shakespeare gives us a lesson in the affairs of the world we live in, staying current through its timeless issues.

Keywords: Shakespeare, Macbeth, Richard III, Henry VIII, power, will to power, conscience, contemporaneity

Vorbim astăzi despre o criză a valorilor. După cum susține Gheorghe Geană în „Religia și societatea civilă”, se constată în lume preeminența egoismului, crește discordia și se amplifică conflictele de tot felul dintre indivizi, dintre individ și societate, dintre grupurile sociale [apud. 1]. A fost generat un nou război la graniță și ne punem întrebarea unde greșim. Democrația eșuează de multe ori din cauza faptului că pe individ îl caracterizează, așa cum spunea Schopenhauer, voința de putere, aceasta nefiind o trăsătură eminentemente negativă, îl face totuși să domine, înlăturând, în spiritul lui Machiavelli, orice obstacole care îi stau în cale.

Așadar, ne preocupă individul axat pe o năvalnică dorință de mărire, capabil de orice pentru a decide ulterior ce se va întâmpla cu mii de oameni. Credem în existența unor asemenea indivizi, pe care istoria îi produce și teatrul lui Shakespeare îi scoate la rampă. Vom discuta în cele ce urmează ascensiunea tiranului Scoției medievale, Macbeth, insistând asupra destinului său tragic. După o viață pusă în slujba faptelor antiumane, Macbeth conștientizează, deși nu vrea sau nu are cum să dea înapoi, că viața sa, văzută cândva într-o perspectivă fericită, și-a pierdut toate sensurile: „Eu am trăit destul: / Cărarea vieții se-ngustează, frunze / Îngălbenite o astupă, tot ce-aduce / Îmbătrânirea precum cinste și iubire, / Oștiri de prieteni, ascultarea lor, / Nu mă aștept să am – în loc primesc / Blesteme pe șoptite, din rărunchi, / Și laude numai din gură, lucruri / Pe care inima ar vrea să le alunge / Dar nu are curaj” (Actul 5, Scena 3).

În spiritul epocii, în piesa shakespeariană sunt aduse în scenă trei vrăjitoare, care îi prezic că va cunoaște gloria, întrucât e „rege în curând”. Dar acestea nu îi comunică și căile de urmat, astfel încât „visul” să capete conturul realității. „Cred că aceste vestitoare viciate

reprezintă chipul ascuns și dezordonat al egoului macbethian,” susține Aureliu Manea [5, p.143] Hotărârea de a-l ucide pe actualul rege scoțian, Duncan, care îl va răsplăti pentru serviciile sale în lupta împotriva norvegienilor, îi aparține exclusiv lui și soției sale, Lady Macbeth, o figură importantă în această uneltire. „Ar fi firesc să ne gândim că «vrăjitoarele» pot fi în capul lui Macbeth sau Lady Macbeth! Căci dacă prezicerile vrăjitoarelor și-au făcut atât de repede efectul în mintea și sângele lui Macbeth și apoi ale soției sale, nu oare aceste „gânduri de mărire” erau adormite în tiparul ființei lor și somnul rațiunii stătea gata să se deștepte și să zămislească monștri?” [6, p. 17] Avem o interesantă comunicare între acești doi soți, în relația cărora există tandrețe și sprijin, astfel încât, în momentul ezitărilor, Macbeth să fie direcționat de consoartă spre un țel precis. Lady Macbeth intră fulminant în scenă. Invocă spiritele cerându-le să o defeminizeze, să-i schimbe laptele în fiere, totodată cerându-le ca în sufletul ei să nu-și facă loc ezitarea. Ea îl va domina la început pe Macbeth, îi va reproșa lipsa de fermitate la gândul regicidului, spunându-i: „Ți-e frică să te-arăți în realitate/ Așa cum ți-e dorința?” (Actul 1, scena 7). Asistăm la un subtil șantaj psihologic sau la o tortură, în care Macbeth este „manipulat” și, totodată, atras să facă ceea ce-și dorește cel mai mult. Nu vom ezita să afirmăm, și nu vom fi primii, că personajul reușește să ne provoace inițial simpatie: „În chestia asta, nu mai stăruim. / Chiar ieri mi-a dat onoruri. Am primit / Dovezi de stimă de la toată lumea / Și se cuvine să le port cu cinste, / Nu să le-arunc” (Actul I, scena 7). Dar freământul conștiinței se dovedește mai puțin sonor decât ambiția nemăsurată. Forța lirică a lui Shakespeare se manifestă cu virtuozitate. Cât de impecabil se exprimă Macbeth cu referire la ipocrizie: „Pornește farsa, chipul să îți fie / O mască pentru ce lăuntru ști” (Actul I, scena 7). „Pornind farsa”, Macbeth, alături de Lady Macbeth, pășesc într-o „cameră a morților”, întrucât „sângele cere sânge”. Vor exista noi cadavre, noi victime, „puterea-i strâmbă” va transforma Scoția în „mormântul scoțienilor”, unde „Afar` de cei complet neștiutori / Nimeni nu râde” (Actul 4, scena 3). „Oceanul marelui Neptun va șterge / Și va spăla această mână? Nu. / Ba mai degrabă mâna va-nroși / Nenumărate mări și va schimba / Culoarea undei lor din verde-n roșu.” (Actul 2, scena 2) Macbeth intuiește „inevitabilul”. Faptul că nu își poate răscumpăra vina îl va determina să comită și alte crime, într-un carusel de neoprit.

Draga lui doamnă, într-un moment de criză, își va pune capăt zilelor. Macbeth însă, ajuns atât de „imun” la orice grozăvie, va spune: „Aproape am uitat simțirea fricii. / Era o vreme-n care înghețam / La țipete din noapte, chiar și părul / Mi se zbârlea. Azi sunt atât de plin / De-orori, încât nici cel mai groaznic lucru / Nu-l iau în seamă” (Actul 5, scena 5).

Ce înțelege Macbeth din rostul vieții? Acest tiran, care a alunecat în lumea crimelor, ajunge la o concluzie dezolantă privind sensul existenței: „Piei, scânteiere scurtă, piei, că viața / E-o umbră trecătoare, o sărmană / Paiată, ce-i fudulă sus, pe scenă, / Cât ține rolul, amuțind apoi, / E snoava spusă de un idiot, / Umplută vârf cu zgomot și furie, / Nimic nu-nseamnă” (Actul 5, scena 5). „Zgomotul și furia” i-au caracterizat în cele din urmă destinul, furia lui căpătând tot mai mari proporții din clipa regicidului, întrucât vina apăsă asupra lui, dar nu în sensul de a-l smeri, ci de a-l întărâta.

„Am obosit de-a soarelui lumină, / Aș vrea să cadă lumea în ruină” (Actul 5, scena 5). „Ce se poate spune despre o astfel de atitudine? Dacă Macbeth ar poseda prin absurd bomba atomică, el ar distruge natura odată cu sfârșitul său. [...] Subtil și rafinat, Shakespeare face o detaliere amănunțită de caracter, avertizând asupra primejdiei ce o poartă cu sine o astfel de personalitate” [5, p.142].

Macbeth este totodată o victimă și un călău. Victima întunericului care s-a dovedit mai puternic decât lumina, dar, în această ecuație, este un om înzestrat cu voință, fapt confirmat de comportamentul său după uciderea regelui: lupta dintre conștiință și diavol sfârșindu-se de fiecare dată cu noi cuceriri ale Satanei, noi victime, cu progresia pe calea faptelor antiumane. Constatările tardive ale lui Macbeth ne fac oarecum să-l compătimim. Dar este imposibil a-i ierta daunele pe care acest fost general le-a adus patriei sale. „Macbeth devine o neputincioasă jucărie a puterii oarbe a răului. În spectacolul acestei deznădăjduite situații sufletești a eroului rezidă tot tragicul piesei. Ucigașul Macbeth ajunge o biată victimă. Deși este un ucigaș, spectatorul nu-l poate urî, ci îl compătimizește văzându-l pradă chinuită a remușcărilor și a neputinței de a se întoarce pe calea binelui. Macbeth nu este un suflet împietrit în inumanitatea rece a lui Richard III, a lui Iago sau a Gonerilei, ci își dă seama că, ucigând, s-a ucis pe sine însuși. De aceea, în final, el întâmpină moartea ca pe o eliberare de sub povara grea pe care singur și-a așezat-o pe propriu-i suflet” [2, p.302].

Anatol Gavrilov afirmă: „Nicăieri influența păgubitoare a răului asupra omului nu și-a găsit o expresie atât de profundă ca în chipul lui Macbeth. Spre deosebire de alte drame, unde pe parcursul acțiunii ne sunt arătate suferințele victimelor, în „Macbeth” răul se întoarce ca un bumerang asupra purtătorului însuși. Degradarea spirituală și secătuirea sufletească a omului ce a pășit pe calea faptelor neumane – iată subiectul acestei capodopere a genului tragic și a umanismului renascentist” [3, p.68]

În concluzie, tragedia „Macbeth” vorbește despre impasul moral în care se găsește omul, pentru care vanitatea de a domni și a domina primează asupra considerentelor de ordin etic. Revenim constant la această tragedie, prezentă azi și pe scenele Chișinăului, pentru analiza mecanismului declanșator al tiraniei, dar, mai ales, pentru modul în care relevă abisul psihologic, în care se găsește omul înzestrat cu conștiință morală, în momentul în care aderă la realizarea de acțiuni condamnabile.

Figura dominatorului avid de putere nu este prezentă doar în tragedia „Macbeth”. Tematica luptei pentru putere traversează aproape întreaga operă shakespeariană, elucidând aspecte de ce tirania învinge sau care este mobilul acțiunilor celor ce pun în pericol soarta propriei țări, printr-un comportament deviant, lipsit de integritate civică. Richard al III-lea este un alt personaj original. Este omul a cărui chintesență este răul. El nu cunoaște ce înseamnă povara conștiinței, deși și el va avea vedenii care îi vor aminti de cei uciși. Cu toate acestea, în drumul său, spre deosebire de Macbeth, își păstrează stăpânirea de sine și perseverează aproape neperturbat, mereu concentrat pe acțiuni, în planurile sale malefice. Observația pe care o face Aureliu Manea cu privire la originea acestui rău, determinantul care îl „mobilizează” pe Richard este una extrem de interesantă și de profundă actualitate. El susține că Richard suferă de spleen. „Care este însă resortul cel mai ascuns al sufletului său? Plictiseala [...] Richard a pierdut bucuria de a trăi. El dorește senzații cât mai tari. Are nevoie de Aventură” [5, p.109]. De ce este acest aspect de o deosebită relevanță astăzi? Revenind la criza valorilor care caracterizează societatea contemporană, am putea afirma că în prezent se simte acut lipsa sensului și scufundarea în divertisment. Mario Vargas Llosa vorbește despre „civilizația spectacolului”, despre o lume axată pe viteză și lipsă de concentrare, ca fruct al entertainment-ului excesiv. Pierdem bucuria de a exista în armonie, asemenea lui Richard, disprețuim realitatea, nu ne aduc satisfacții plăcerile intelectuale profunde, nu prețuim virtuțile păcii. Și, totodată, ne anesteziem, nu mai avem vigoarea și înțelepciunea „omului vechi”. Omul contemporan este dezaxat,

angoasat, însingurat, într-o dificultate de relaționare cu semenii. Aceasta pentru că ne-am obișnuit să fim egoiști. Și atunci, nu mai suntem în stare să facem față unor amenințări precum războaiele, dacă acestea intervin, atunci când indivizi precum Richard vin la putere, în căutare de „aventură”.

O ultimă operă shakespeariană pe care o punem aici în discuție este „Henric al VIII-lea”. Henric nu este un tiran pe potriva lui Macbeth sau Richard al III-lea. Henric al VIII-lea este un monarh mai echilibrat, care pare să descurce treburile statului și să înțeleagă datoriile regale. După cum afirmă Ovidiu Drâmba, „atât în dramele istorice ale lui Shakespeare cât și în piesele sale de mai târziu, regii sunt sau niște tirani cruzi, sau niște conducători slabi, incapabili, și într-un caz și într-altul, să dea țării pace și fericire” [2, p.300]. Henric al VIII-lea se conturează totuși ca un rege despotice, cu un caracter impulsiv și senzual, cu alternări de egoism, după cum observă Ion Zamfirescu [8, p.104]. Și aici se evidențiază un punct de reflecție pentru contemporaneitate. Societatea simte tot mai acut necesitatea unor lideri care nu își vor satisface propriile nevoi în detrimentul statului, ci vor elabora politici coerente și bine fundamentate. Dragostea de țară devine o noțiune desuetă, în care puțini „investesc”.

Shakespeare este de o profundă actualitate astăzi, pentru că a fost actual într-o epocă în care a critica regimul însemna sinucidere curată. După cum observă shakespearologul american Stephen Greenblatt, lui Shakespeare „îi era mai ușor să spună adevărul atunci când se afla la o distanță strategică față de prezent. Unghiurile piezișe i-au permis să ridice vălul presupunerilor false, al credințelor înrădăcinate și al nechibzuitelor visuri de evlavie și să privească ferm la ceea ce se afla dincolo de el. De aici și interesul său pentru lumea Antichității clasice, unde nu-și au loc credința creștină și retorica monarhistă; fascinația sa pentru Britania precreeștină a Regelui Lear sau a lui Cymbeline; abordarea violentului secol al XI-lea din Scoția lui Macbeth” [4, p.13].

Am trecut în revistă tragedia „Macbeth” și, tangențial, cronicile „Richard al III-lea” și „Henric al VIII-lea” pentru a prezenta cum voința de putere îl aduce pe om în stări nefirești, cum se uită de rațiune – lucru valabil și în acest secol turbulent.

BIBLIOGRAFIE

1. BORZA A., POPA M., OSOIAN C. „Criza de model moral” – o realitate? [online] [citat 31.03.24]. Disponibil: <https://drive.google.com/file/d/1huVM8JMiug04M-cSV-AY5T3PkRZnf1PS/view>
2. DRIMBA, O. *Istoria universală a teatrului. Vol. 1*. București: VESTALA, 2005. 367 p. ISBN 973-9200-44-3.
3. GAVRILOV, A. *În căutarea de noi repere pe drumul gândirii*. Chișinău: Profesional Service, 2013. 500 p. ISBN 978-9975-4319-7-2.
4. GREENBLATT, S. *Tiranul. Politica în viziunea lui Shakespeare*. București: Humanitas, 2023. 231 p. ISBN 978-973-50-7030-4.
5. MANEA, A. *Spectacole imaginare*. București: EIKON, 2018. 224 p. ISBN 978-606-711-801-8.
6. MODORCEA, G. *Shakespeare și Eminescu*. Craiova: Aius, 2006. 308 p. ISBN 973-87810-5-1.
7. SHAKESPEARE, W. *Opere XII. COORD: G. VOLCEANOV*. București: Tracus Arte, 2017. 427 p. ISBN 978-606-664-669-7.
8. ZAMFIRESCU, I. *Istoria universală a teatrului. Volumul III*. Craiova: Aius, 2003. 708 p. ISBN 973-9490-95-6.